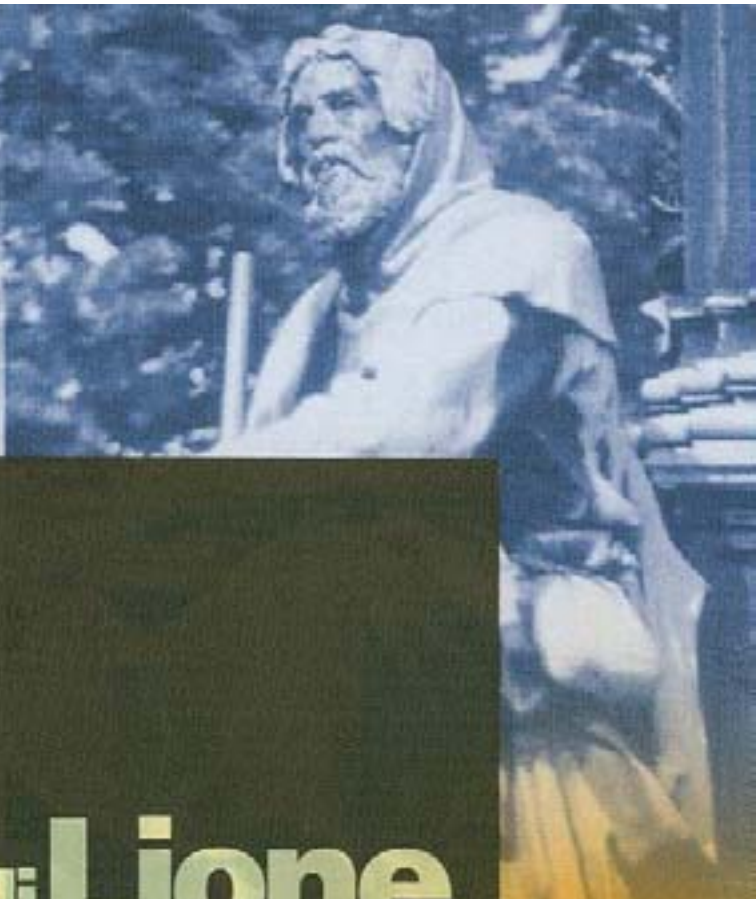

Uobla lora
Frappes entode vna
Souet deue uelhar
C. nos ueye aqst mot eff p
mot curlos doria eff d
C. nos ueye aqst mot dela fin appiar
Ben homl ecet ang apli cuticiamt
Que fo septa lora car sen al deue rep
por deoria cubitar car sen al remanet
Tot iam uerem la
Accesam
Aygo son
leuagli o
Que neu
Pco deue
Si la mon
ay car ue
Duchasai
Eaqly q
M. lesq
Qe tuit h
Lbon

Da Valdo di Lione alla Chiesa Valdese

DA VALDO DĒ LIOUN
A LA GUIÈIZA VALDÉZA
Un viage lounc euch siécl

**Fondazione
Centro Culturale Valdese**

DA VALDO DË LIOUN A LA GUIÈIZA VALDÉZA

Un viage lounc euch siécle

Mostra a cura della

Fondazione Centro Culturale Valdese

Via Beckwith, 3 – 10066 Torre Pellice

Tel. 0121.932179

Fax 0121.932566

www.fondazionevaldese.org

Testi: Giorgio Tourn

Immagini: Archivio Fondazione Centro Culturale Valdese

Traduzione nel patouà di Villar Pellice (To): Enzo Negrin

Supervisione: di Matteo Rivoira

Torre Pellice 2006

1. VALDO SÈRN

A pu prè ènt èr 1170 un ric coumèrsiant dè Lioun, Valdès (Valdo), aprè d'una crisi rélijouza, a sèrn dè vioure c'ma li apotre, anènt aprè dè Zezù.

A fai scrive dè vèrsèt dè la Bibia ènt la lènga dè la gènt, pèr pouè-li léze; a douna via tuchi si bèn e a sèrn dè vioure c'ma un paoure, pèrdiquènt l'Evangile. Sa dechizioun pèr qui tèmپ lai l'èra pa na coza drolla; la ou èra, ènvécche, quèlla dè pa intrâ ènt un counvènt e pa fase preire.

Da quèste decizioun, bèn stacchà ènsèm, li nais n'outa manira dè vèire: lou léze la Bibia ènt una lènga que la fosse pa lou latin l'è pa na coza coundannà da la guièiza, ma pèrdicala darant dè la gènt sènsa èsse prèire l'annava countra la règgle dè la guièiza dèr tèmپ. La quèstioun l'è pa tan aquèlla d'èscoutâ ouun pa la guièiza, ma l'avè sèrni d'èscoutâ just la Bibia, qui prèn un varoù dè règla; l'è butà èn dèscussioun una dè la fundamenta dè la guièiza dè Roumma: l'“autorità” dèr vèscou.

Lou caractère e la pèrdicasioun dè Valdo la toucchè om e donne qui van aprè dè soun èzèmpi; la nais parèlh l'ènsèm di “Paoure dè Lioun”.

Spiegasioun:

1. Valdès; na part dèr mounumènt dè la Rifourma a Worms.
2. Lioun a a fin dèr '400, oub lou cartiè dount a vivia Valdès; ènt èr mès, la via dount al istava, què, aprè d'èsse instà mèndà via, i é istà mèndà “via maledetta”.
3. Bibia “valdéza” dè Carpentras, scriccha a man, dèr Treisènt, traduizà èn italian.
4. N'ensem dè donne parla oub un frà douminican; fin da lh'inisi lou movimènt valdès al à dounà a la donne la pousibilità dè pèrdicâ (miniatura dèr *Roman de la Rose*, siècle XIII).

2. LI VALDÈS E LA GUIÈIZA DÈ ROUMMA

Èspulsà da Lioun, li Valdès i sè sbardè dè tucchi li lîrî, fazënt nàise un grand chambiamënt dè l'èsprî. Scoumunicà da la guièiza dè Roumma, li “Paoure dè Lioun” i an da vioure sa fede(fouà) ën Zezù da stèrmà pèr 'd mai dè trèi siécle, talhà fora da la guièiza, èrcanà c'ma “eretici” da combatte e chavà via.

Oub lou pasà dèr tèm, ënt i valdès la nàis lou sèntimènt d'èsse n'ensém cristian qui viou pèr soun couit, oub una soua fèrsinoumia bèn quiara, countraria a n'aquèlla dè Roumma. La coze pu difrènt dèr pènsiè di Valdès la soun l'èrfuâ lou jurâ e la buziâ, c'ma l'é dit da l'evangile. N'aouta coza l'é pa créire què

li sie lou Purgateuri: ënt la vita la lh'à just dui vie, fâ lou mar ou la grasia; la lh'à pa d'aoute manire, îre, dè sant què nous ajuè, dè sèrmoun pèr li mort.

I vèn pa èrcounisù lou varoù dè la guièiza dè Roumma, a que tèm lai foundà sè la “Donazione di Costantino”. Da soc couita la storia, ënt èr IV siécle lou imperatoû Costantino, al istava bèn mar, al é istà garî da Silvestro, vèscou dè Roumma. Pèr fâ-li vèire sa rëcouissènsa, Costantino al i à dounà tucchi li dréch dè l'imperatoû pèr la part a coougènt dè soun teritori. Partènt da la “Donazione di Costantino”, la guièiza dè Roumma i s'eurp ar coumproumes oub lou pouè poulitic e i sè prén lou drech dè fâ varê pa just lou pouè dè l'èsprit ma dècò aquél dè la tèra. Li valdes i vèè ënt isò un tradimènt dè la parolla dè li Apotre da part dè na guièiza qui i coumènsa a èsse padrouna noun pa sirvènta di paoure.

Spiegasioun:

1. Sina “valdeza” dèr dom dè Naumburg, en Turingia (scultura dèr XIII siécle); da èrcarcâ què la lh'a lou pès, un senh preupi dè la “Cumion valdeza”.
2. Dounasioun dè Costantino (disenh s' dèr mur dèr XII siécle; Rouma, guièiza di Catre Sant oub la Courouna).
3. L'èrfuâ-se dè jurâ di Valdes al à a què tèm lai un varoù dè proutèsta vèr la souchetà dèr moumènt, qu'i èra piazounà su dè relasioun dè soumissioun (disenh ëntalhà dèr pais tedesc a lh'inissi dèr '400).
4. Dècò lou pa créire ar Purgateuri l'avìa un varoù rivoulusiounari vèr la guièiza d'aloura, qu'i ëmnia sampe pu ricca ën aministrènt lou pèrdoun (ënt la figura, san Miquèl arcange a peza la coze bone e quèlle gramme dèr mort ar moumènt dèr darî zuzèmant; chit toc dèr timpano dè la catedral dè Bourges, XIV siécle).

3. C'MA LI VALDES SË SOUN SBARDÀ ÈNT L'AGE DÈR MÈS

Ènt l'age dèr mès li Valdes i soun pa stacchà a una leuia bèn quiara. Jo cant Valdès era ëncara viou la lh'à na grossa pèrzënsa ën Loumbardia, dount i venë mëndà "Poveri lombardi". I dounë grossa ëmpourtansa a l'ajuase lh'un lh'aouti, a esse uni ënsèm e ar travalh ou la man. A Milan i eurbë na "schola" valdeza e a Bergamo la li a ënt ër 1218 una ëmpourtanta runioun oub li valdès dë Lioun e quilli dë la Loumbardia. La Loumbardia i

é parelh c'ma un pount pèr quë lou "valdismo" sè slarge ënt l'Europa dèr coougënt, surtou ën Austria e Germania. Grô group dë valdès la naisë dëcò ënt la valadde dèr Piemount a coougënt, quë la venë pèr acò mëndà "Valli valdesi". Bèlle quë la li fosse la persecusioun, li valdès i sè sount aranjà. Si pèrdicatoù i soun mëndà "barba", quë la vor dire "zii", ar countrari di paire, "padri", catoli. I chaminë pèr la vie dë l'Europa e, anënt aprè dë vior bèn marquà, i vëzittë un pèr un li chit ënsèm dë crouaian e amis. Bèn qui èrë ferm, d'ouèrn, i s'ërjunhë per studià melh la Bibia.

Spiegasiounn:

1. Mappa dë l'Europa oub la leuie dount la lh'à dë valdes ënt l'Age dèr mès Medioevo.
2. La scora di "barba" dë Pra dèr Tourn, ënt la valadda d'Ëngreunha.
3. La prumira "schola" valdeza ënt la Milan dèr Duisënt.
4. Un marsî smoun a na madama soc a l'à da vëndë, dount la lh'à dëcò d'Evangile scrich a man.

Aree di prevalente diffusione del movimento valdese nel Medioevo

4. BOUGIAA DÈ COUNTRARIETÀ, PROUTESTA, CRITICA

L'idea dè Valdès i é pa la sourètta ènt l'Europa dè l'Aage dèr mès; èn tante leuie, surtou ènt èr viou mount dè la ville dèr coumersi, i salhè fora d'idee contrarie a la guièiza dè Roumma.

A caval dè l'XI e lou XII siécle, ènt la Fransa dèr Mèsjourn, la li nais lou movimènt di catari, qui i sèrèn pourtà via da na teribla crouzada benedia dar papa Innocenzo III ar coumènsamènt dèr Duisènt.

Ènt èr XII siécle, ènt l'Italia dèr Mèsjourn, lou fra calabrès Gioacchino da Fiore a l'anunsia lou moumènt d'un naou tèmpe; a

sèz idee i sè stacchèrèn, a l'intrà dèr Treisènt, li "apostolici" dè fra Dolcino, qui s'èrè abrità èn Valsesia.

Ènt èr XIV siécle, èn Inghilterra, John Wyclif a pèrdicca què la Scritura i é pu èmpourtanta qu'la "gerarchia" dè la guièiza.

Ènt èr 1415, èn Boemia, Jan Hus a vèn bruzà viou, e da sa parolle la li nais un movimènt, e sa part pu dechiza, li Taboriti, i buttè su na forta e stèrcha unioun oub li valdes.

Ènt l'Italia dèr coumènsamènt dèr Duisènt, l'èspèriènsa dè Francesco d'Assisi po èsse, ou razoun, advèzinà an aquèlla dè Valdès: la mèima veulha d'un vér evangile, qu'a sè douìa vèire èn l'isènt la riquèsse e fazènt l'istès c'ma li prumî apotre. Èn tucchi cas, i an dui idee difrènte sè la quèstioun d'èscoutà l'evangile, què la li portè a dè dècisioun difrènte. L'èsse-se soutmèttù ar pouè dè la guièiza da part dè Francesco la douna couit dè l'aprouvasioun qu' al à agù da part dè Innocenzo III. La diffrènsia dè founs ènt èr varoù dè Zèzù e quèlla dè la geraquia dè la guièiza a porta ènvecche Valdès e li paoure dè Lioun a èsse bandi da la guièiza dè Roumma e a vioure da stèrmà.

Spiegasioun:

1. Jan Hus al é bruzà su dèr farò a Costanza ènt èr 1415.
2. Francesco d'Assisi a arsèou da Innocenzo III l'aprouvasioun dè la règle pèr si frà (disenh s' dèr mur dè Giotto, basilica dè soubbre d'Assisi).
3. Lou movimènt di catari a vèn dèr tout canchèlà da la crouzadde qu'à vourgù Innocenzo III.
4. Un tribunal countra l'erezia (copia dèr Sinsènt dè na miniatura boema dèr XV siécle).

5. LI VALDES E LA RIFORMA

L'avê tourna scubèrt l'Evangile dè la “sola grazia” da part dè Lutero al aribba vitte ai valdès qu'istè ën mountanha, qu'ënt ër 1532 i sernè, ënt una assemblea qu'è pasà a la storia a Chanfourèn (ënt la valadda d'Ëngreunha), dè unise a la Riforma e dè fà traduire la Bibia ënt la lènga qu'i sè dovrava ënt aquèlle valadde: lou fransès.

Ma la Riforma i touccha pa just la valadde ër Piemount; ën tante leuie d'Italia,

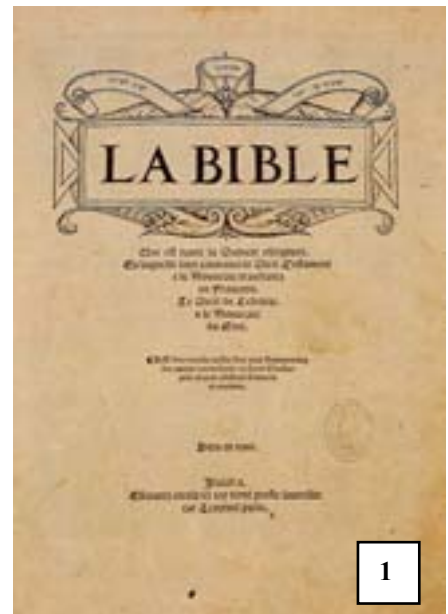

prèire e pa prèire i ërsèbè aquèlle novità, sènsa dounâ-se na ourganisasiun dè guièiza ferma e stabla, dècò pèr lou countrol e la pèrsecusioon faccha da la guièiza catolia.

Ënt li ann aprè Chanfourèn, li valdès ënvecche i s'ourganizè c'ma “guièiza”, l'isènt pèrde l'istà stèrmà. I batissè la primire guièize e, per dounâ forsa a sa identità, i mëndè si mniste a studiâ a l'Accademia dè Ginevra dè Calvino. Dar pounch dè vista teologico c'ma d'aquel dè l'ourganisasiun, la guièiza valdèza i vèn a èsse una guièiza riformà dè quiar prinsippi calvinista.

Spiegasioun:

1. Lou daran dè la Bibia d'Olivetano vourgù dai valdes ën fransès.
2. La Guièiza dèr Chabas dèr 1555, una dè la primire bastisse pèr lou culte di valdes, ënt sa ricou strusioon dèr Setsènt, aprè la distrusioon dèr 1686.
3. Lou monumènt dè Chanfourèn, ënt la valadda d'Ëngreunha, qu' al arodda lou sinodde, pasà a la storia, dèr 1532.
4. Parènt da snèsta, li riformatoû Ecolampadio, Farel, Bucero (“Icones” dè Théodore de Bèze).
5. La guièiza valdeza i à agù dè relasioun bèn forte oub la villa dè Ginevra, la capital dèr calvinisme dè l'Europa.

6. ÈNTÈR LA RIFOURMA E LA CONTRORIFOURMA

bèn a scapâ ënt lh'aouti pais rifourmà.

Èssè-se unì a la Rifourma la butta dècò li valdes daran la reasion dè s'arme catolie, oub dè counsèguense difrènte sècound la leuie dount i vivè: ënt ër Luberon (Fransa dër Mèsjourn) i venè dèsfacche ënt ër 1545, li valdes dè Calabria i vénè masà ënt ër junh dër 1561. Ènt ër doucato di Savoia, ënvècche, li valdès dè la valadde i ruisissè a fèrmâ li atac di sooudà d'Emanuele Filiberto e, ënt ër meime ann, i firmè a Cavour n'accordi qu' al i permèt d'avè sa relijoun, just qu'i fazèsè pa d'aouti valdès. Për lou prumî vieje dè gènt sout ar rèi i an la pousibilità d'avè na fouà difrènta d'aquèlla dè soun rèi.

Spiegasiounn:

1. Lou tribunal dè l'Inquizisioun (inchizioun franseza dër 1541).
2. Lou counfesiounal a vèn a èsse la leuia pu ëmpourtanta dè la poulitica dèr countrol dè la cousiense ënt la guièiza dè la Controriforma (caddre dè Giuseppe Maria Crespi, a pu prè 1735, Turin, Galleria Sabauda).
3. La "Porta dèr Sanc" a La Gardia (Guardia Piemontese - Cosenza), una dè la colonie valdeze dèsfacche ën Calabria ënt ër 1561.
4. Lou parais dè lh'Acaia a Cavour; isi ëntèr 1561 li valdes i an firmà un accordi qu'al à agù varoù ën la storia oub lou duca dè Savoia.

A front dè lou slarjâ-se dè la Rifourma su l'Europa, la guièiza dè Roumma i coumènsa, oub lou Counsèlh dè Trento, na linea precisa dè la vita dè la relijoun, dèstinà a durà pèr dè siècle. Lou scountrase d'aquèste dui manire dè pènsà a portèrè, ën tout lou pais, a dè gramme guère dè relijoun.

Lou Tribunal dè l'Inquizisioun, ënsèm a la coungregasioun dè l'elenco di libbre prouibì, a buta ënsèm la pèrsecusioun e lou countrol dè la cousiense. Oub l'èrnouvèlâ-se di ourdini relijous, a coumènsa un grant travalh dè proupaganda e counversioun, oub lou but dè fâ naise dapèrtout lou culte catoli.

La pèrsecusioun a dèrèisa li group dè rifourmà da caize touta l'Italia, oubliquënd-li a counvèrti-se ou

Nel ducato di Savoia, marchesato di Saluzzo e repubblica di Genova.

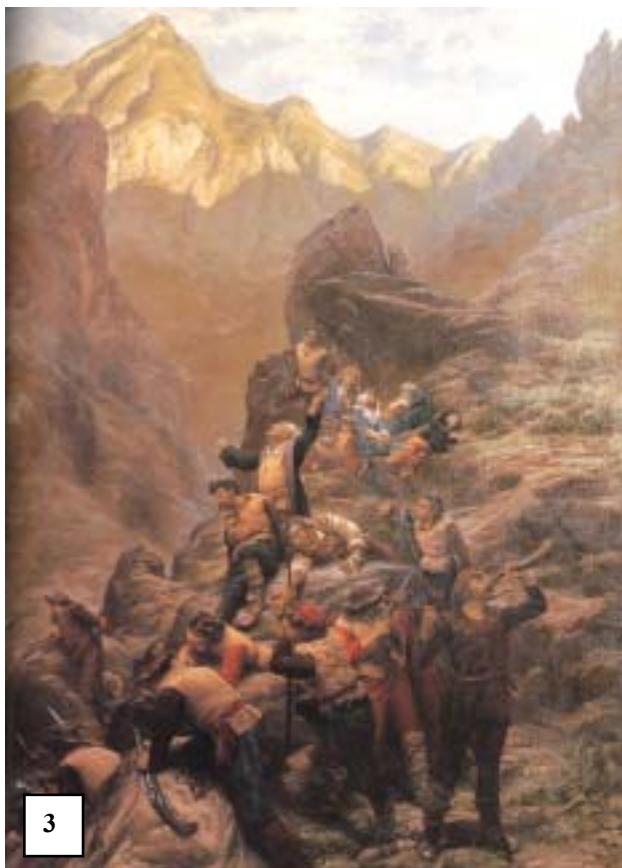
7. PÈRSÈCUSIOUN E EZIL

Ënt la valadde piemountèze, ëd court moumënt dè pas i sè douvave lou chambì pèr tout lou Siesënt a la pèzanda pèrsècusioun dè la mîzoun di Savoia e dè l'Inquizisioun. La noutisia dèr massacre dèr 1655 (què la soun aroudà c'ma la "Pasque Piemountèze") i à prouvouca la rabia dè tutta l'Europa.

La canchellasioun dè l'Edit dè Nantes (1685) i negga a lh'ugunot franses lou drech d'eziste. Aprè d'acò, dècò li Savoia, alea oub lou Rei Sole, i obliguè li Valdes a sèrnî: èrnîa sa fede (fouâ?), murî o bèn anâ ën ezil. Dè milha e dè milha valdes i finisè ënt la prizoun piemountèze e i sernè l'ezil.

Ma jo trèi ann aprè, mersi a la situacioun bona dè la poulitica èntèrnasiounala, i ruisisè, oub una spedioun militar dè pu ou menou 900 om a èrtournâ ënt sa tèrre. La storia i é counouisiù a c'ma la "Glorieuse Rentrée": li valdes i jurè d'èsse stachà ar Boun Diou e i s'èmpenhè a tèstimouniâ l'Evanjile ënt un pais qu' a supporta sa pèrzènsa, ma al i vé c' ma dè strangî.

Spiegasiounn:

1. La Pasque Piemonteze dèr 1655 (stampa oulandèza d'aqué tèmپ lai).
2. Mappa dè la Rentrée qui fai vèire lou lounc vir fach lou pu vitte pousibou pèr èrtournâ ënt la valadde Valdeze oub dè disenh qui aroddè la storia.
3. Un disenh "eroique" dè la Rentrée fach dar pitoû Silvio Allason (1875 a pu prè; Turin, Galleria d'arte moderna).

8. GUETTO E DISCRIMINASIOUN

Për 150 ann li valdes i vivë ënt sa valadde, c' ma ënt una veritabla leuia qui iouzurà. Ënt ër 1730 i venë ërjouch tuchi lh'edit qui ërgardë li valdes, un mounmënt qu'à pa l'îgar ënt la discriminasioun relijouza quë li sara oub n'ensem dë decret si strech da soufoucali. Tout acò l'à pa fërmà li valdez dë mënt'nî dë countat solide ou touta L'Europa proutestanta, qui lh'à ajuâ a soupravive.

Just la rivoulusioun franseza

e Napouleoun i soun un court moumënt dë spransa përaqüest chit mound lîsà ai bort ma istruì.

Ma da la fin dë Napouleoun ar 1848, dëcò ën Piemount i ertourna la mounarquìa e li catoli; përla guièize valdeze, tout soummà, aquëst l'é un moumënt dë un inënt chambiamënt dë l'ëpri, mersi ar pouë quë lou movimënt dër Risveglio, qu'a së vai fasënt counouise ënt ër mount proutëstant dë l'Europa, pren pè dëcò ënt ër mès dë lour.

Spiegasiounn:

1. L'Ouspisi di catecumenë inaugurà a Pinîror ënt ër 1743 përeducà a la relijoun catolia li valdes qu' i ërniave sa relijoun.
2. L'editto dër 1730 al à vourgù dire la fin dë la Rifourma ënt la valadda dë Prajarà e al à decretà lou dëstin di valdes, qui soun ouramai izoulà ënt sa valadde.
3. Guièiza valdeza dë Sin Jan dër 1806. Aprè lou tëm p dë Napouleoun li valdes i soun oubli gà a fâ-li a l'aviron n' aouta chouenda përstërmâ-la ai catoli.
4. Mîzoun Arnaud a Schönenberg; aprè l'ezile, li valdes dë la valadda dë Prajarà i an butà su tante coumunità ën Germania, qu'ëncara ënqueui laz an lou noun di pais dë dount sou aribà la gënt.

9. LA COUNQUISTA DÈ LA LIBERTÀ

L’edit dèr 17 blî, fach dar rèi Carlo Alberto, a fai di valdes dè sitouaièn libre, oub tuchi li drech chivil. Isò, tout soummà, la li èrcounouïs pa èncara la libèrtà dè relijoun, la relijoun catolia dè Roumma l’è aquèlla dè lou Stat, aquèlla di valdes i é just “suppourtà”. Li valdes chà qui batallhè pèr counquistà la coumpleta libèrtà dè culte e i èrfuè toute la mèschàdde oub lou stat ou bèn dè vantagge. L’avê basti la guièiza dè Turin l’è un senh dè lou èbzounh dè pèrdicà fora dè sa valadde.

Aquèsta batalha pèr la libèrtà rēlijouza l’è pèr li valdes la prumira tappa dè l’èmpenh ènt la vita poultica dè l’Italia qu’i é èn chamin qui nais. A difrènsia dè la guièiza catolia, i èrsèbbè lou Risorgimento oub s’idee quiare e oub counvinsioun, i sernè l’amnî e pa lou temp passà, lou chambiamènt dè la souchetà e dè la cultura ènsem oub li aouti evangelic italian.

Spiegasiounn:

1. La “Lettere Patenti” dèr 17dè blî 1848, qu’la rëndè ai valdèz e a li ebrèou li drèch poultic e chivil.
2. Lou sera dèr 17 dè blî li valdes i fan fèsta oub dè grant farò c’ma senh d’èrcoun sènsa vèrs lou Boundiou.
3. La guièiza valdeza dè Turin inaugura ènt èr 1853, al é istà basti ènt èr mès dè grosse countrarietà di prèire, ma oub l’apoch dè l’ambasiatou protèstant.

10. L'EVANJELIZASIOUN

Li dès ann qui van dè la sègounda guèra d'indipèndènsa ar 1870 i vèè naise tante guièze valdeze ën touta Italia. Jò lou journ aprè dè la spedisioun di Milha dè Garibaldi, li valdes i soun a Palermo, peui a Napoli e a Catania. Aquést inënt sbardâ-se dè la fouà evangelica di valdes e dè z'aoute manire dè créire (battiste, metoudista, guièza di fraire, e d'aouti) a vèn mëndà "evangelizasioun". Aquést sbardâ-se dè la fouà evangelica a vèn ajuà da: la pèrdicasioun dè l'Evangile, lou fâ counouise la Bibia, lou sèrchâ dè fâ èrflechî su la relijoun.

Lou prumî sousi, ou tout acò, l'è pa counvèrtî la gènt, ma dè favourî lou dialogue dè s'idè e lou sèchâ ënsem. Pè fâ isò, li valdes i proë a pourtâ dapèrtout na pousibilità dè moustâ a leze e scrive, fazènt naise d'èscore e dè journal; souënt la score evangelique la naise arant dè la chapellè e dè la guièze, proppi pèr moustâ ai countadin e lh'ouperai a leze e scrive.

Na persouna qu'i é proppi d'aquisti tèm, dapè dèr magiste, l'é lou "culpoureur", qu'a vira l'Italia oub sa carja dè Bibie, scoutrènt souënt difidènsa, pericoul,

forte countrarietâ da part di prèire, ma dècò curioudità e benvèngù.

Ènt la sègounda mîta dè l'Ochsènt la mizeria toucha dècò la Valadde valdeze, fazènt naise, dar 1856, un tré grant movimènt d'emigrasioun pèr l'America dèr Sud: Uruguay e Argentina (Rio della Plata). La tante guièze nîssue què la parlè spanheul, bèlle sè la soun pèr soun couit, la fourmè oub aquèlle italiane na soura guièza valdeza.

Spiegasiounn:

1. Colporteur evangélic oub soun badò dè Bibie e libbre.
2. Ènt èr 1832 a nais, a la Toure, mèrsi a l'inisiativa dèr canonic anglican William Stephen Gilly, un coulegge c'mà quilli dè la score èngleze. Ènquei la scora l'é un Liceo europeo.
3. Dèdrè arant dè la cunchesioun dè la Lettere Patenti dèr 1848 lou courounèl ènglès Charles Beckwith (La Toure, Mizoun Valdeza), qu'al era vèngù a istâ ènt la Valades Valdeze, a poursa li valdes a salhise dar "ghetto" e a eurbise a l'Italia: "d'èoura èn peui, oun qu'ou sèrè misiounari oun qu'ou sèrè parèn".
4. Comounità valdeza èn Sudamerica.

11. TESTIMOUNIANSÀ, CULTURA E IMPENH ÈNT LA SOUCHETÁ

Aprè dèr 1848, l'èmpenh ènt la cultura l'é sampe la prumira coza què la guièiza valdeza beuica oub atansioun. La Facoltà valdeza dè teologia, nîsua a la Toure ènt èr 1855, qu'èoura i é a Roumma, i é pa just dèvèngua na scora dè pèrdicatoû, ma un chentro dè studi unique èn Italia pèr èrflèchî su dèr pènsî teologic proutèstant.

Ènt èr 1858 i nais a Turin la casa editrice Claudiana: i fai un grô travalh s' di libbre, publicuènt n'ensem dè libbre qui parlè dè la Bibia, dè la teologia, dè la storia. Aquisti libbre i ajuè per fâ ènt li evangelic na cousiènsa teologica e i dounè un pounch dè riferimènt e na doucumentasioun a tuchi quilli qui vorè advèzinase ar pènsî proutèstant.

Tante 'd la coze nîsue ènt l'Ochsènt (score, èspitar, rēfuzè, chentri dè cultura) la soun istà pu tart slarjà e amoudernà.

Ènquei la li à èn touta Italia tanti istitute cultural e pèr ajuâ qui à èbzounh, bèn stable ènt la leuie dount la travallhe.

Spiegasiunn:

1. La Facoltà valdeza dè Teologia i é Roma fin dar 1922.
2. Lou Santrè Culturel Valdés dè la Toure l'é ènquei na leuia dè cultura dount riferise pèr li proutestant italian.
3. L'Èspitar valdes dè Turin, qu' à l'é jò istà aranjà e slarjà tanti viègge.
4. "Bilychnis", rivista dè studi relijous dè la scora teologica battista dè Roumma.

12. LI VALDES ÈNT L'ITALIA D'ÈNQUEUI

Ènqueui i soun caize 30.000 li italian (15.000 ènt la Valadde valdeze dër Piemount) qui fan part dè la guièize valdeze e metodiste ènsem dar 1979.

Sa ourganizasioun i é dè tipou sinoudal: onhi guièiza i é guidà da un counselh voutà da l'assemblea dè guièiza e la guièiza ènt soun ènsem i é gouvènà dar Sinodde, fach dai raprèsentant dè la guieize.

Li ministeri dè la guièiza (mèniste e diacre) i poë esse fach da om e donne, da marià ou marià.

Lou dialogue ecumenico oub z'aoute manire dè créare al à sampe fâ counouise li valdes, qui soun ènt z'ourganizasioun ecumenique a un pian internasiounal (lou Counselh ecumenico dè la guièize e l'*Alleanza*

reformata mondiale) ou ben nasiounal (la Federasiou dè la guièize evangelique èn Italia)

Li cristian chà qui serchë l'esse ènsem ènt la fouà ma surtout l'esse stachà a l'Evangile dè Jezù Crist. Just da isò la po naisse soun esse ènsem. Li valdes i soun pèr la separasioun dè la guièize da lou Stat, èrfuzènt onhi poulitica concordataria. Sa relasioun oub lou Stat la soun stabilie da Inteze firmà ènt èr 1984, què però la doune pa neun vantagge pèr la guièiza.

Z' èspeze pèr lou culte la soun couattà oub la countribusioun di mèmbre dè guièiza, ben què li sordi dè l'euch pèr milha IRPEF counsènhà a la guièize valdeze i soun dèstinà just a dè travalh ènt i settoû dè l'assistènsa, dè la cultura oun pura pèr ajuà dè prougèt di pais pu paoure (Terzo Mondo).

Spiegasiounn:

1. La sala dër sinodde e la Mîzoun valdeza a La Toure.
2. Lou Santre ecumenico d'Agape (Prar), foundà ènt èr 1949 mersi ar travalh dër mèniste Tullio Vinay, l'é na leuia qui i à dè relasioun ou tout lou mount, ibërta a la riflesioun su dè quèstioun poulitique, souchale e relijouze.

